



### نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند (13)

پدیدآورده (ها) : گلی زواره، غلامرضا

فلسفه و کلام :: درس‌هایی از مکتب اسلام :: دی 1396 - شماره 680

از 42 تا 49

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1333720>

دانلود شده توسط : رسول جعفریان

تاریخ دانلود : 02/05/1397

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.



پایگاه مجلات تخصصی نور

[www.noormags.ir](http://www.noormags.ir)

## نفوذ و گسترش اسلام و تشیع

### در شبه قاره هند

(۱۳)

در شماره (آذر ماه ۹۶) دربارهٔ اوضاع دینی و سیاسی شهر  
طلایی شیعیان هند یعنی لکنهو و هویت تشیع آن، مطالبی  
تقدیم کردیم و در این شماره به موقعیت درخشان اوده و  
دانشمندان برخاسته از این حاکم‌نشین هند می‌پردازیم:

دینی، علم، ادب و هنر به دست  
آوردند. دربارشان جایگاه مشاهیر  
نامداری بود که از دیگر نقاط هند به  
این منطقه مهاجرت می‌کردند. برخی  
مشاهیر برجستهٔ اوده عبارتند از:  
سراج‌الدین علی متخلص به آرزو،  
اشرف علی خان متخلص به فغان، میرزا  
محمد رفیع سودا نویسنده و شاعر اردو

در بوستان دانشوران  
اوده خاستگاه و محل زندگی  
شخصیت‌های برجستهٔ مسلمان بود و  
گسترش فرهنگ اسلامی و شیعی در  
این منطقه در دوران حکومت نوابان  
شیعه‌مذهب به اوج رسید و آنان،  
بخش مهمی از شهرت خود را از طریق  
توجه به ارزش‌های مذهبی، سنت‌های

## نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

درآمدند و کم‌کم اهمیت پیدا کردند. یکی از احفاد سید محمد به نام برهان الملک فرماندار اوده شد که بعد از چندی در آنجا استقلال به هم رسانید و ارتباط خود را با دهلی (مرکز امپراتوری هند) قطع کرد. پس از وی فرزندان و نوادگانش در این ناحیه حکومت می‌کردند. در زمان فرمانروایان نیشابوری، جماعت زیادی از شهرهای گوناگون خراسان عازم هندوستان گردیدند و در شهر لکنهو که مرکز حکومت آنان بود، ساکن شدند و تقریباً تمام رجال مذهبی و سیاسی این دسته از ملوک هند، خراسانی بودند. سادات نقوی که نیشابوری هستند، در زمان حاکمان اوده به هند رفته‌اند. مؤلف عیقات الانوار تحت حمایت این پادشاهان مشغول فعالیت‌های علمی و فکری

و فارسی زبان، هاریچاران داس نویسنده چهارگلزار شجاعی و سید محمد بلگرامی.

اوده به دلیل سوابق تاریخی و اهمیت مذهبی در ادوار گوناگون آثار تاریخی متعدد و مهمی دارد که اکنون در زمره میراث فرهنگی هند مورد توجه مورخان، باستان‌شناسان و اهل هنر و فرهنگ می‌باشد. شکوفایی هنر معماری اوده از دوره نوابان شیعه اوده آغاز می‌گردد. از این دوره، آثار فراوانی بر جای مانده است که غالباً اهمیت مذهبی دارند. شبیه‌سازی آستان‌های مقدس ائمه هدی در مناطق مختلف از دیگر آثار شیعی آن‌جا به‌شمار می‌رود<sup>(۱)</sup>.

متفکر شهید آیت‌الله مطهری درباره فرمانروایان شیعی اوده نوشته است: در زمان شاه سلطان حسین صفوی، سید محمد نامی از علمای نیشابور به هندوستان رفت و در دهلی اقامت گزید. فرزندانش در مناصب دولتی

۱. تشیع در هند، ص ۱۷۸-۱۷۶، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۰، ص ۴۱۷، دائرة المعارف تشیع، ج ۲، ص ۵۹۵.

مغولی در خلال قرن دوازدهم هجری به خدمت در می آمدند، تحت نظر این خاندان فرهنگ شیعه تقویت و تلطیف شد و در لکنهو و حوالی آن توسعه یافت.

تعالیم و ارزش های شیعه در شعر و ادب اردو که در این منطقه نوشته شده و در ساختمان بنای امامبارها به کار رفته است، به چشم می خورد. در لکنهو محققان نام آور چندی پرورش یافتند. اگرچه حاکم نشین اوده در هند جذب قلمرو دولت استعماری بریتانیا گردید، اما فرهنگ شیعی در لکنهو به شکوفایی خود ادامه دارد و برای مدتی مدرسه ای شیعی به نام **مدرسة الواعظین** برای تربیت مبلغان در آن شهر فعالیت داشت. گردهمایی کلیدی شیعیان هند در سال ۱۳۲۵ق برای پیشرفت آموزش اجتماعی شیعیان، تأسیس دانشکده های شیعی

بود. درباره پادشاهان نیشابوری هند، چند کتاب در سرزمین هندوستان نوشته شده که از جمله **تاریخ شاهیه نیشابوریه** است. غیر از مواردی که ذکر شد، افراد دیگری نیز در بنگاله، بهار، گجرات، برار و پنجاب حکومت کرده اند و هر کدامشان در منطقه تحت قلمرو خود در ترویج اسلام و گسترش فرهنگ تشیع کوشیده اند<sup>(۱)</sup>.

**دکتر عزیز احمد** - استاد فقید دانشگاه تورنتوی کانادا - که خود از مسلمانان شبه قاره هند است، می گوید: تشیع اوده با پایتخت فرهنگیش در لکنهو حلقه اتصال میان امپراتوری مغول و تشیع امروزمین هند می باشد. بعد از شهر لکنهو، رامپور تا این اواخر پایتخت حاکم نشین شیعه مذهب بود و مرکز تشیع به شمار می رفته است. وزرای نواب اوده به فرمانروایی حاکم نشین خود مختار اوده رسیدند و در همان حال برخی از آنان به عنوان صدراعظم امپراتوری های

۱. خدمات متقابل اسلام و ایران، ص ۳۴۶.

## نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

ولادت با سعادت این بزرگوار در ۱۱۶۶ق در جائس اتفاق افتاد و آن جناب اولین فقهی در آن منطقه است که به اجتهاد رسید و رواج نماز جمعه و جماعات و ترویج معارف قرآن و تشیع از تلاش‌های اوست.

تبار سید دل‌دار به سید نجم‌الدین نقوی سبزواری می‌رسد و نباید او را با دلدار حسین نقوی فرزند ذاکر حسین و از علمای شیعه پاکستان - متولد ۱۳۰۳ق و متوفی ۱۳۸۴ق - یکی گرفت. پدرش سید محمد معین فرزند عبدالهادی رضوی نقوی هندی می‌باشد.

دلدار علی با شوقی درونی به اله‌آباد رفت و در آن‌جا تحصیلات متوسطه را پی‌گرفت. آن‌گاه عازم لکنهو و سندیله گردید و دروس معقول و منقول را در مدارس علوم دینی این نواحی فراگرفت. رجال‌نگاران از هوش

در لکنهو را به دنبال داشت که در برخی از آن‌ها الهیات شیعه تدریس می‌شد<sup>(۱)</sup>.

## نخستین مجتهد در شبه قاره هند

یکی از شخصیت‌های شیعه که از منطقه اوده و در لکنهو برخاست و چون مشعلی فروزان در این قلمرو به پرتوافشانی پرداخت و خدمات ارزنده علمی، فکری، اجتماعی و فرهنگی درخشانی در کارنامه پربار خود دارد، علامه سید دلدار رضوی نقوی نیشابوری است. نسب شریف او بعد از بیست و سه واسطه به حضرت امام علی النقی(ع) می‌رسد. خاندانش از قرن‌ها قبل در حوالی رانی بریلی در آبادی نصیرآباد و جائس سکونت داشتند. این طایفه همچون دیگر خاندان‌های سادات بعد از یورش وحشیانه و خونین مغولان به خراسان، موطن خود را ناگزیر ترک کردند و در نواحی اطراف لکنهو اقامت گزیدند.

۱. تاریخ تفکر اسلامی در هند، ص ۳۴-۳۲.

و اصول استفاده کرد. سپس به مشهد رضوی عزیمت نمود و محفل نورانی و علمی سید مهدی فرزند سید هدایت الله اصفهانی خراسانی معروف به شهید رابع را در علوم نقلی درک کرد و از ایشان اجازه فقهی و روایی دریافت کرد. آن گاه به سوی موطن خود بازگشت و در ترویج شریعت محمدی و معارف ائمه هدی اهتمام ورزید و از این دیار یعنی نصیرآباد، تصانیف خود را به محضر مدرسان نامدار و زعمای حوزه نجف و کربلا فرستاد و آن بزرگواران با مشاهده نگاشته های علمی وی، برایش اجازاتی نوشته و ارسال نمودند که اسناد و مدارک آن موجود است<sup>(۲)</sup>.

دلدار علی در سال ۱۱۹۵ق به هندوستان بازگشت در حالی که شیخ علی حزین و شاگردان علامه تفضل

۱. نجوم السماء فی تراجم العلماء، محمدعلی آزاد کشمیری، به کوشش میرهاشم محدث، ص ۳۷۱-۳۷. همان.  
۲. همان.

فوق العاده، نبوغ و ذکاوت وی سخن گفته اند و افزوده اند که او مسایل پیچیده ریاضی، هندسه و نجوم را به راحتی حل می کرده است<sup>(۱)</sup>.

دلدار علی بعد از سیاحت های علمی، آموزشی و فرهنگی در هند، برای تکمیل تحصیلات، عازم عتبات عالیات گردید. محمدعلی آزاد کشمیری می نویسد: او در مبادی احوال، علوم عقلی را از فضلالی هندوستان مثل سید غلامحسین دکنی اله آبادی و ملا حیدرعلی پسر ملا حمدالله سندیلوی و مولوی باب الله شاگرد رشید ملا حمدالله تحصیل نمود و بعد از فراغت از مباحث علوم عقلی به عتبات عالیات رفت و در کربلای معلی از محضر استاد کل آقا باقر بهبهانی، سید علی طباطبایی - مؤلف ریاض المسایل -، سید محمد مهدی فتونی شهرستانی در فقه و اصول بهره برد و در نجف اشرف هم از حوزه درسی سید بحرالعلوم در فقه، حدیث

## نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

نماز جمعه به امامت وی در این شهر هندوستان برگزار شد. علامه دلداری علی با استمرار برپایی نماز جمعه و جماعات و نیز از طریق وعظ و خطابه و تربیت طلاب و نیز تألیف کتاب‌های گوناگون در علوم و معارف اسلامی، در گسترش تشیع در شبه قاره هند نقش حیاتی ایفا نمود.

امیران منطقه اوده و کارگزاران این دولت و شیعیان هند فتاوی او را می‌پذیرفتند. وی اختلافات و منازعات پیچیده‌ای را حل و فصل می‌کرد و می‌کوشید با درایت ویژه‌ای میان اهل سنت و شیعیان، اتحاد، انسجام و پیوستگی ایجاد نماید. او با تبلیغات ریشه‌دار و خردمندانه خویش موفق گردید خرافات راه یافته میان شیعیان آن زمان شبه قاره هند را از بین ببرد. چندین اثر تحقیقی، علمی و مستند در رد فرقه‌هایی چون اخباری‌گری، صوفی‌گری و سلفی‌گری

حسین خان، ملا احمدالله و ملا حسن در حوزه علوم نقلی فعالیت می‌کردند، دلداری علی در معقول شهرت به‌سزایی یافت، اما وی به‌رغم برخی دیگر، از مناصب دولتی و اداری به دور بود و مردم برایش احترام و تکریم ویژه‌ای قایل بودند. با این وجود، نواب حسن رضا خان، دلداری علی را از نصیرآباد به لکنه دعوت کرد و با احترام وافر پذیرای او شد. دلداری علی که این فراخوانی را اجابت نموده بود، در شهر مزبور به تألیف، تحقیق و تدریس همت گماشت. اصول فقه را توسعه داد و در ابطال اخباری‌گری کوشید و در این مسیر به استاد خود وحید بهبهانی تأسی جست و محصول پژوهش‌های وی در این عرصه، کتاب اساس الاصول است.

علامه دلداری علی از سوی سرفرازالدوله - وزیر اعظم اوده - به عنوان امام جمعه لکنه منصوب شد و در روز ۲۷ رجب سال ۱۲۰۰ ق اولین

نوشت<sup>(۱)</sup>.

عنوان مرجع بزرگ دینی و علمی در ۶۳ سالگی مطرح بود.

با کوشش‌های علامه دلدار علی، نواب آصف‌الدوله - حاکم اوده - نه‌ری در کربلا احداث و مقابر ائمه هدی را در عتبات عالیات عراق مرمت و بازسازی کرد. افزون بر این، نواب مذکور مبلغی معادل نیم میلیون روپیه به یکی از تجار معروف ایرانی مقیم بنگال به نام حاج محمد تهرانی داد تا برای تأمین آب نجف اشرف کانالی از نهر کوفه به جانب این شهر احداث کنند. همچنین نواب مذکور به درخواست علام دلدار، هشتاد هزار سکه طلا برای ساختن کانالی از رودخانه فرات تا کربلا هزینه کرد. این کانال به نام نهر آصفی مشهور شد.

علامه دلدار ایراد سخنرانی در مجالس عزاداری قبل از نوحه‌سرایی و سینه‌زنی را رایج کرد و این طریق، بهترین وسیله ترویج آموزه‌های دینی

۱. مجله مشکوة، شماره ۸۷، ص ۱۰۲-۱۰۱.

در لکنهو، نواب حسن رضا خان یکصد و پنجاه هزار روپیه برای خرید کتاب و تأسیس کتابخانه بزرگ اسلامی به وسیله دلدار علی اختصاص داد. در پی آن، مجالس درس و محافل علمی، آموزشی و فرهنگی متعددی منعقد گردید و دلدار علی موفق گردید در پرتو ایمان و علم و توانایی‌های فکری و نیز امنیتی که حکومت شیعی اوده به وجود آورده بود، به ترویج و تبلیغ دین و احیای سنت‌های اصیل شیعی بپردازد، بدعت‌ها را از میان ببرد و دروس اجتهادی را پیش برد. هم‌چنین تلاش‌های باارزش وی به موفقیت حکومت اوده در استحکام مذهب شیعه و رواج مذهب جعفری در شمال هند و تقریب بین مذاهب اسلامی انجامید. او در حل اختلافات علمای آن ناحیه نیز موفق بود. دلدار علی در سال ۱۲۲۹ق به هنگام جلوس شاه غازی‌الدین حیدر بر تخت حکومت، به



## نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

زبان‌های عربی، فارسی و اردو در علوم و معارف اسلامی از خود بر جای نهاده است. این کتاب‌ها غالباً در تشریح اصول مذهب و فقه شیعه، سیره ائمه اطهار، تبلیغ و ترویج مراسم سوگواری امام حسین(ع) در ماه‌های محرم و صفر، تعلیقات و شرح بر منابع و مصادر شیعی، رد بر اعتقادات فرقه‌های ضالّه و منحرف و تحفه اثنی عشریه شاه عبدالعزیز دهلوی می‌باشد<sup>(۱)</sup>.

علامه دلداری علی در رجب ۱۲۳۵هـ، ق رحلت نمود و فرزند ارشدش سید محمد که وصی او بود، بر پیکرش نماز خواند و او را در حسینیه خودش به خاک سپرد<sup>(۲)</sup>.

در شبه قاره هند می‌باشد. همچنین این عالم ربانی و فقیه صمدانی دستور داد بر سر منابر، روضه خوانان و مداحان و مرثیه‌سرایان، مطالب را از روی کتاب‌های معتبر و مستند مقتل بخوانند و از هر گونه تحریفات لفظی و معنوی درباره عاشورا و حماسه آفرینان کربلا اجتناب کنند. سپس اصل متون عربی به زبان اردو ترجمه گردید. این روش ذکر مصایب در شبه قاره به حدیث خوانی مشهور گردیده است.

اولین مقتل به زبان اردو توسط علامه دلداری علی با عنوان ضیاء الابصار تألیف شد. وی در این کتاب تمامی روایات معتبر درباره چگونگی شهادت امام حسین و یاران آن حضرت را تدوین و تبویب نموده و به زبان اردو برگردانیده است. البته این فقیه فرزانه مقتل دیگری به زبان عربی با عنوان إثارة الاحزان علی القتیل العطشان نوشته است.

علامه سید دلداری آثار متعددی به

۱. نجوم السماء، ص ۳۷۲-۳۷۱، مرآة الاحوال جهان نما، ص ۳۱۲-۳۱۱، دانشنامه ادب فارسی، بخش دوم ذیل دلداری علی، فصلنامه مشکوة، ش ۸۷، ص ۱۰۳.

۲. سید حسین عارف نقوی، تذکره علمای امامیه پاکستان، ص ۶ و ۳۳۳ و ۳۳۴.